

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Παλαιοσλαβική Γλώσσα

Ενότητα 10: Μορφολογία – Τα Ονόματα/Ουσιαστικά

Αλεξάνδρα Ιωαννίδου

Τμήμα Σλαβικών Σπουδών

Γ. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Γ1. ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Όπως και στις σύγχρονες σλαβικές γλώσσες, έτσι και στα παλαιοσλαβικά, τα ονόματα έχουν *τρία* γένη, αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο. Σε ποιο απ' τα γένη ανήκει το κάθε όνομα μπορεί εν μέρει – πλην εξαιρέσεων - να προσδιοριστεί και από την κατάληξή τους. Μερικοί κανόνες είναι:

Όλα τα ονόματα που λήγουν σε **-ъ** είναι αρσενικού γένους (**сѣиъ, тѣ, нобѣ**), σε **-о, -е, -а** ουδέτερου γένους (**сѣмѣа, то, нобо, полѣ**) ενώ σε **-а, -ѣ, -и** (**жена, земѣа, рабѣи, ноба, та**) θηλυκού. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, το γένος του εκάστοτε ονόματος προσδιορίζεται από άλλους παράγοντες (για παράδειγμα, η κατάληξη **-ъ** και η κατάληξη **-ѣ** μπορεί να είναι αρσενικού (**коиъ, дѣлаѣель, плаиѣи**), θηλυκού (**коѣтъ, вѣкрѣи**) αλλά και ουδέτερου γένους (**неѣѣи**).

Στα παλαιοσλαβικά, τα ονόματα (αλλά και τα ρήματα) είχαν τρεις αριθμούς - ενικό, πληθυντικό και δυϊκό.

Τα παλαιοσλαβικά ονόματα είχαν επτά πτώσεις – την ονομαστική, την γενική, τη δοτική, την αιτιατική, την οργανική, την προθετική και την κλητική – αν και κλητική είχαν μόνο ορισμένα ονόματα αρσενικού και θηλυκού γένους.

Γ1.1. ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Τα ουσιαστικά χωρίζονται σε έξι κλίσεις, ανάλογα με το τελικό γράμμα του παλιού θέματος της λέξης, είτε αυτό είναι φωνήεν, είτε σύμφωνο. Για παράδειγμα, το ουσιαστικό **гоѣтъ** > *hostiς έχει

θεματική κατάληξη *i*, το **ДОМЪ** > *domus έχει θεματική κατάληξη *u*. (Η θεματική κατάληξη των ονομάτων διακρίνεται πολύ εύκολα απ' τη δοτική πληθυντικού.)

Οι κλίσεις των ονομάτων είναι οι εξής:

Με θεματική κατάληξη σε

1. **ā* (-ja): **ЖЕНА, ЗЕМΛΙΑ**

2. **ǫ* (-jo): **ГРАДЪ, КОНЬ, ЦЕЛО, ПОЛЕ**

3. **ǔ*: **ЦЪНЪ**

4. **i*: **ГОРЪ, КОРЪ**

5. σύμφωνο: **СЛОБО, ТЕЛА, МАТИ**

6. **u* : **ЦРЪКЪ, БОУКЪ, СВЕКРЪ**

(1) ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΕ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ –**ā*, -*jā*

Πρόκειται για ουσιαστικά θηλυκού κυρίως γένους, παρότι υπάρχουν και μερικά αρσενικά ουσιαστικά με θεματική κατάληξη –*ā* (σκληρή κλίση), –*jā* (μαλακή κλίση). Οι καταλήξεις των ουσιαστικών αυτών στην ον. εν. είναι **-а, -ја, -ѣни, -ни**.

(**ЖЕНА, СЛОУГА, СТРОЈА, ЗЕМΛΙΑ, РАБЪНИ, КНЯГИНЪ, МЛИНИ, СЪДИ**).

Δέον να σημειωθεί, πως μετά από συγκεκριμένα σύμφωνα, η κατάληξη –*jā* οδηγούσε σε αλλαγή των συμφώνων λόγω της επίδρασης του “*j*” όπως αυτή περιγράφεται παραπάνω. Για παράδειγμα:

*dux+ja = **ДОУЈА**, *svjat+ja= **СВѢШТА**, *zem+ja= **ЗЕМΛΙΑ**

(2) ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΕ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ–**ǫ*, -*jǫ*.

Πρόκειται για ουσιαστικά αρσενικού γένους που στην ονομαστική ενικού έληγαν σε -* ὄ, -jǫ.

Για παράδειγμα: *orbōs > *orbūs > rabъ > ραβъ

για τα σε -ъ (σκληρή κλίση - градъ, плодъ, рабъ)

και: *konjōs > *konjūs > konjъ > конъ

-ъ, -и (μαλακή κλίση –

конъ, кѣназъ, краи, вои) και για ουσιαστικά ουδετέρου γένους που στην ονομαστική ενικού λήγουν σε -ο (σκληρή κλίση) , -ε (μαλακή κλίση).

Στη συγκεκριμένη κλίση, η κλητική ενικού εμφανίζει τα αποτελέσματα της 1ης ουρανικοποίησης, ενώ η 2η ουρανικοποίηση φαίνεται στην προθ. ενικού, την ονομαστική πληθ., την προθ. πληθυντικού.

(3) ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΕ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ –*ǫ

Πρόκειται για κλίση με πολύ μικρό αριθμό αρσενικών ουσιαστικών, τα οποία στην ονομαστική ενικού λήγουν σε -ъ > *ǫ (όπως στο παράδειγμα *sūnūs > sūnǫ > synъ > сѣинъ) Τα κυριότερα απ' αυτά τα ουσιαστικά αυτά είναι:

сѣинъ, домъ, волъ, чинъ, санъ, мѣдъ, врьχъ, низъ, миръ, родъ.

(4) ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΕ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ –*ǐ

Στην κλίση αυτή ανήκουν αρσενικά και θηλυκά ουσιαστικά, τα οποία στην ονομαστική ενικού λήγουν σε -ъ, όπως τα (αρσ.) вѣсъ, корѣъ, дланъ, мѣшь, екрѣб²¹ και τα (θηλ.) пжѣъ, горѣъ, гвoздъ, огнь, зверѣ. (Για τη δημιουργία της συγκεκριμένης κατάληξης, βλ. για παράδειγμα: lat. hostīs – πλσβ. горѣъ)

²¹ Τα ουσιαστικά αυτά δεν πρέπει να συγχέονται με τα αρσενικά ουσιαστικά που λήγουν σε -ъ και ανήκουν στην κλίση σε *-ǫ.

Στην κλίση αυτή τα αρσενικά ξεχωρίζουν απ' τα θηλυκά μόνο στην οργανική ενικού, στην ονομαστική και κλητική πληθυντικού.

(5) ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΕ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ σε σύμφωνο.

Εδώ ανήκουν ουσιαστικά με κατάληξη θέματος σε

-*en (ИМА, ВРЕМА, ЦѢМА, ПИСМА, ПЛЕМА)

-*es (СЛОВО, НЕБО, КОЛО, ДРѢВО, ОКО, ТѢЛО)

-*ent (ТѢЛА, ЖРЕБА, КОЗЬЛА, ОУБЛА, ІАГНА)

- *er (МАТИ, ДЪШТИ)

(6) ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ΜΕ ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΛΗΞΗ ΣΕ *-ū.

Εδώ ανήκουν ουσιαστικά θηλυκού γένους που λήγουν σε -ŭ

(ЦРКѢ, БОУКѢ, ЛЮБИ СВЕКРѢ) και που κατά την κλίση τους εμφανίζουν το θέμα -ŭВ.

Για την εξέλιξη αυτής της κλίσης βλ. για παράδειγμα: *svekr-ū-s > *svekrū > СВЕКРѢ.

1. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (-*ā, -*jā)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	ΔΥΪΚΟΣ
ον.	ВОДА ВЛАДЪКА ЗЕМЛІА СТРОУІА	ВОДЪТІ ВЛАДЪКЪТІ ЗЕМЛІА СТРОУІА	<u>ον.-αιτ.</u> ВОДѢ ВЛАДЪЦѢ ЗЕМЛИ СТРОУИ
γεν.	ВОДЪ ВЛАДЪКЪТІ ЗЕМЛІА СТРОУІА	ВОДѢ ВЛАДЪКѢ ЗЕМЛѢ СТРОУИ	<u>γεν.-πρ.</u> ВОДОУ ВЛАДЪКОУ ЗЕМЛЮ СТРОУЮ
δοτ.	ВОДѢ ВЛАДЪЦѢ ЗЕМЛИ СТРОУИ	ВОДАМѢ ВЛАДЪКАМѢ ЗЕМЛІАМѢ СТРОУІАМѢ	<u>δοτ.-οργ.</u> ВОДАМА ВЛАДЪКАМА ЗЕМЛІАМА СТРОУІАМА
αιτ.	ВОДѢ ВЛАДЪКѢ ЗЕМЛІѢ СТРОУІѢ	ВОДЪ ВЛАДЪ ЗЕМЛІА СТРОУІА	
οργ.	ВОДОѢ ВЛАДЪКОѢ ЗЕМЛІѢ СТРОУІѢ	ВОДАМИ ВЛАДЪКАМИ ЗЕМЛІАМИ СТРОУІАМИ	
πρ.	ВОДѢ ВЛАДЪЦѢ ЗЕМЛИ СТРОУИ	ВОДАХЪ ВЛАДЪКАХЪ ЗЕМЛІАХЪ СТРОУІАХЪ	
κλ.	ВОДО ВЛАДЪКО ЗЕМЛІЕ СТРОУІЕ		

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (-*ǫ, -*jǫ)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	ΔΥΪΚΟΣ
ον.	ГРАДЪ БОГЪ КОНЬ КРАИ	ГРАДИ БОЗИ КОНИ КРАИ	<u>ον.-αιτ.</u> ГРАДА БОГА КОНІА КРАІА
εν.	ГРАДА БОГА КОНІА КРАІА	ГРАДЪ БОГЪ КОНЬ КРАИ	<u>γεν.-πρ.</u> ГРАДОУ БОГОУ КОНЮ КРАЮ
δοτ.	ГРАДОУ БОГОУ КОНЮ КРАЮ	ГРАДОМЪ БОГОМЪ КОНІЕМЪ КРАІЕМЪ	<u>δοτ.-οργ.</u> ГРАДОМА БОГОМА КОНІЕМА КРАІЕМА
αιτ.	ГРАДЪ БОГЪ КОНЬ КРАИ	ГРАДЪ БОГЪ КОНІА КРАІА	
οργ.	ГРАДОМЪ БОГОМЪ КОНІЕМЪ КРАІЕМЪ	ГРАДЪ БОГЪ КΟΝΙ КРАИ	
πρ.	ГРАДѢ БОЗѢ КΟΝΙ КРАИ	ГРАДѢХЪ БОЗѢХЪ ΚΟΝΙХЪ КРАИХЪ	
κλ.	ГРАДЕ БОЖЕ ΚΟΝЮ КРАЮ		

3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (-*ŷ)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	ΔΥΪΚΟΣ
ον.	СЪИНЪ	СЪИНОВЕ	ον.-αιτ. СЪИНЫ
γεν.	СЪИНОУ	СЪИНОВЪ	γεν.-πρ. СЪИНОВОУ
δοτ.	СЪИНОВИ	СЪИНЪМЪ (-ОМЪ)	δοτ.-οργ. СЪИНЪМА
αιτ.	СЪИНЪ	СЪИНЫ	
οργ.	СЪИНЪМЪ (-ОМЪ)	СЪИΝЪМИ	
πρ.	СЪИНОУ	СЪИНЫΧЪ (-ΟΧЪ)	
κλ.	СЪИНОУ		

4. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (-* ἴ)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	ΔΥΪΚΟΣ
ον.	ГОСТЬ КОСТЬ	ГОСТЬЕ (-иѣ) КОСТИ ЛЮДИЕ ²²	<u>ον.-αιτ.</u> ГОСТИ КОСТИ ОЧИ ²³ ΟΥШИ
γεν.	ГОСТИ КОСТИ	ГОСТЬИ (-ии) КОСТЬИ (-ии) ЛЮДИИ	<u>γεν.-πρ.</u> ГОСТИЮ (-ью) КОСТЬЮ (-ию) ОЧИЮ ΟΥШИЮ
δοτ.	ГОСТИ КОСТИ	ГОСТЬМЪ КОСТЬМЪ ЛЮДЬМЪ	<u>δοτ.-οργ.</u> ГОСТЬМА КОСТЬМА ОЧИМА ΟΥШИМА
αιτ.	ГОСТЬ КОСТЬ	ГОСТИ КОСТИ ЛЮДИ	
οργ.	ГОСТЬМЪ КОСТЬМЪ (-иѣ)	ГОСТЬМИ КОСТЬМИ ЛЮДЬМИ	
πρ.	ГОСТИ КОСТИ	ГОСТЬХЪ КОСТЬХЪ ЛЮДЬХЪ	
κλ.	ГОСТИ КОСТИ	ГОСТЬЕ КОСТИ ЛЮДИЕ	

²² Πάντα μόνο στον πληθυντικό.

²³ Μόνο στον δυϊκό.

5. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (-*en, -*es, -*ent, -*er)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	ΔΥΪΚΟΣ
ον.	СѢМѦ СЛОВО ІАГНА МАТИ КАМЪ	СѢМЕНА СЛОВЕСА ІАГНАТА МАТЕРИ КАМЕНЕ	<u>ον.-αιτ.</u> СѢНЕНѢ СЛОВЕСѢ ІАГНАТѢ (МАТЕРИ) КАМЕНИ
γεν.	СѢМЕНЕ СЛОВЕСЕ ІАГНАТЕ МАТЕРЕ КАМЕНЕ	СѢМЕНЪ СЛОВЕСЪ ІАГНАТЪ МАТЕРЪ КАМЕНЪ	<u>γεν. -πρ.</u> СѢΜΕΝΟΥ СЛОВЕСΟΥ ІАГНАΤΟΥ (МАΤΕΡΟΥ) ΚΑΜΕΝΟΥ
δοτ.	СѢΜЕНИ СЛОВЕСИ ІАГНАТИ МАТЕРИ КАМЕНИ	СѢМЕНЬМЪ СЛОВЕСЬМЪ ІАГНАТЬМЪ МАТЕРЬМЪ (-ЕМЪ) КАМЕНЬМЪ	<u>δοτ.-οργ.</u> СѢΜΕΝЬМА СЛОВЕСЬМА ІАГНАТЬМА (МАΤΕΡЬМА) ΚΑΜΕΝЬМА
αιτ.	СѢМѦ СЛОВО ІАГНА МАТЕРЬ КАМЕНЬ	СѢМЕНА СЛОВЕСА ІАГНАТА МАТЕРИ КАМЕНИ	
οργ.	СѢΜΕΝЬМЪ СЛОВЕСЬМЪ ІАГНАТЬМЪ МАТЕРЬЖ (-ИЖ) КАМЕНЬМЪ	СѢΜΕНЫ СЛОВЕСЫ ІАГНАТЫ МАТЕРЬМИ КАМЕНЬМИ	

6. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ (-*ǔ)

	ΕΝΙΚΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ	ΔΥΪΚΟΣ
ον.	црѣкѣ	црѣкѣви	ον.-αιτ. (црѣкѣви)
γεν.	црѣкѣвѣ	црѣкѣвѣ	γεν.-πρ. (црѣкѣвоу)
δοτ.	црѣкѣви	црѣкѣваѣ	δοτ.-οργ. (црѣкѣваѣа)
αιτ.	црѣкѣвѣ	црѣкѣви	
οργ.	црѣкѣвиѣ (-ѣѣ)	црѣкѣваѣи	
πρ.	црѣкѣвѣ	црѣкѣваχѣ	

[Συμπληρωματικές παρατηρήσεις σχετικές με την κλίση των ουσιαστικών στα παλαιοσλαβικά χειρόγραφα:

1. Παρατηρώντας την κλίση των ουσιαστικών στα παλαιοσλαβικά χειρόγραφα και ειδικά την συχνή ταύτιση των καταλήξεων ουσιαστικών ίδιου γένους αλλά διαφορετικής θεματικής κατάληξης, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο αυστηρός διαχωρισμός των κλίσεων όπως παρουσιάζεται παραπάνω είχε αρχίσει την εποχή των πρώτων σωζόμενων χειρογράφων να εξασθενεί.

2. Η εξασθένηση αυτή διακρίνεται π.χ. στην γενική και δοτική ενικού των ονομάτων με θεματική κατάληξη σε $-*ǔ$ με αυτή των ονομάτων σε $-*ǔ$, $*jǔ$: Συναντούμε δηλαδή στη θέση του црѣкѣвоу το црѣкѣѣ, και στη θέση του црѣкѣвиѣ, το црѣкѣвоу. Αντίστοιχα μπορεί να συναντήσουμε вогѣви αντί για το αναμενόμενο вогѣоу.

3. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τα ουσιαστικά της κλίσης σε $-\ast\bar{i}$ και της κλίσης σε $-\ast\bar{o}$, όπου ολοφάνερα παραμελείται η κλίση των ονομάτων σε $-\ast\bar{i}$ - βλ. ογνια, зверια αντί για οгни, звери.
4. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επιρροή της κλίσης σε $-\ast\bar{a}$ έναντι των ουσιαστικών της κλίσης σε $-\ast\bar{u}$, αφού εδώ έχουμε τους τύπους цръкъвѡмъ, цръкъвѡми κατά το жеѡмъ, жеѡми.
5. Δεν είναι σπάνιο, στα ουσιαστικά με παλιά κατάληξη θέματος σε $-\ast es$ να συναντάμε παράλληλους τύπους με την κλίση σε $-\ast\bar{o}$, αφού στο ίδιο και το αυτό κείμενο θα δούμε τη γεν. ενικού ѡва να χρησιμοποιείται παράλληλα με τη γεν. εν. ѡвесе, τη δοτ. εν. ѡвеси μαζί με το ѡвоу.
6. Όμοια μπερδεύονταν και οι καταλήξεις των θηλυκών σε $-\ast er$ με τα θηλυκά σε $-\ast\bar{i}$, μια και συναντάμε συγχρόνως матери-матере, дѣштери-дѣштере για τη γενική ενικού.]

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Αλεξάνδρα Ιωαννίδου, 2015.
Αλεξάνδρα Ιωαννίδου. «Παλαιοσλαβική Γλώσσα. Ενότητα 10: Μορφολογία – Τα Ονόματα/Ουσιαστικά». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/SLAVSTUD101/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

